

AUTORI/KE:

Dragan Koprivica / Milica Kovačević / Tijana Velimirović

**100 DANA IZLOŽENOSTI NEISTINAMA,
TEORIJAMA ZAVJERE, PSEUDONAUICI,
ETNONACIONALIZMU I KLERIKALIZMU
U USLOVIMA PANDEMIJE**

**Mreža
dezinformacija
i neadekvatna
reakcija države**

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Raskrinkavanje.me

I

Dezinformisanje iz (geo)političkih i ekonomskih razloga

Ključna tema na polju (dez)informisanja u posljednjih 100 dana je, očekivano, bila pandemija koronavirusa. Širenje neprovjerenih i netačnih informacija išlo je, slično vremenu prije pandemije, u dva ključna pravca: prvi, znatno intenzivniji, gdje je većina dezinformacija dolazila izvan našeg medijskog prostora i drugi čiji su akteri bili iz Crne Gore.

Uzroci dezinformisanja u oba pravca su različiti. Oni su, prije svega, **geopolitički** i vezani su za komunikacione strategije i taktike globalnih političkih igrača. Oni su se, na svoj način, potrudili da nam svog ugla "objasne" uzroke i posljedice pandemije. Sve je ovo pratilo mnoštvo teorija zavjere, pseudonaučnih tvrdnji, antivakerskih stavova i guranja (podmetanja) političkih agenci pod plaštrom pandemije.

Nakon ovoga, tu su i **politički uzroci** koji se tiču ustaljenog načina komuniciranja na regionalnom i državnom nivou. Poznati politički ciljevi regionalnih igrača su prilagođeni novim okolnostima i njihova komunikacija sa različitim javnostima nije prestala tokom ovog perioda. Na državnom nivou smo imali dezinformisanje u cilju sproveđenja političke agende podrivanja izvornih vrijednosti zapadnih demokratija (anti EU i anti NATO lažni narativi), radikalizacije političkih prilika, omalovažavanje onoga što je Crna Gora uradila u borbi protiv virusa ili prosto aktivnosti koje bi trebale spriječiti da ova krene putem prosvjećenih zajednica. Aktivan akter na ovom polju bila je i crkva koja, u želji da sačuva političku poziciju prije pandemije, kroz borbu za "vjerska prava", nije prezala od davanja savjeta koji su mogli negativno uticati na zdravlje građana.

Senzacionalizam i teorije zavjere donose veliki broj klikova pa nije zanemarljivo ni **ekonomski momenat** jer su dezinformatori imali priliku da, u ovim vanrednim prilikama, čak i dodatno zarade.

I na kraju, tu je i potreba za isticanjem, odnosno **povećanjem uticaja** pa i to jeste jedan od neizostavnih uzroka infodemije kod nas.

Centar za demokratsku tranziciju (CDT) je kroz projekat Raskrinkavanje.me na svoj način davao svoj doprinos borbi protiv COVID-19. Pripremili smo i objavili 80 ocjena, u kojima smo tretirali preko 400 medijskih tekstova, priloga i manji broj postova na društvenim mrežama. U analizama je obuhvaćeno čak 150 medija koji su napravili neku vrstu "prekršaja", onako kako to definiše naša metodologija.

Iako smo se trudili da obuhvatimo što više kanala dezinformisanja, fizički nije bilo moguće uraditi monitoring svakog članka, priloga ili objave, pa je moguće da nam je nešto i promaklo. Ali ono što je važno je da su najvažniji primjeri dezinformacija detaljno obrađeni.

Ključnu pomoć u radu su nam pružili svjesni građani/ke koji su nas, prije svega masovno čitali, a onda se i direktno uključili kroz "prijavljivanje" sumnjivih vijesti koje smo mi zatim obrađivali. I važni mediji su podupirali naše napore kroz prenošenje naših analiza i zaključaka, i profesionalan odnos prema našem radu.

Uz zahvalnost Balkanskom fondu za demokratiju (BTD), Nacionalnoj zadužbini za demokratiju (NED) i Međunarodnoj mreži organizacija za provjeru činjenica (IFCN) na podršci, ostajemo otvoreni za svaku dobronamjernu kritiku i raspravu o našim zaključcima iznijetim u ovoj publikaciji.

U Podgorici, maj 2020. godine.

II

Stanje na medijskoj sceni: Svijetle i tamne tačke u mreži dezinformacija

Mainstream mediji radili u javnom interesu

Ključni mediji u Crnoj Gori su, generalno gledano, položili ispit izvještavanja u javnom interesu. Na oba polja: informisanja građana/ki i sprečavanja širenja dezinformacija. Ovo nije bilo lako postići budući da su redakcije radile u veoma ograničenim uslovima i pod stalnim pritiskom različitih dešavanja.

U toku rada ovih medija bilo je, naravno, nekoliko propusta ali se ne može reći da ih je bilo ko pravio želeći da stvara određeni lažni narativ ili lažnu predstavu stvarnosti, već da su oni proizvod greške u radu, nedostatka uredničkih kapaciteta ili potrebe za većom čitanošću.

Naš zaključak potvrđuje i činjenica da su ovi mediji imali svega desetak spornih ocjena što je zaista zanemarljiv broj u odnosu na ukupnu frekvenciju informacija.

Pažljiva analiza rada medija nam govori da su, neki od njih u svoj rad, počeli uvoditi komponentu medijskog *fact-checkinga*. Iako je ovo tek u začetku, čini nam se da su mediji shvatili pravi put za borbu protiv dezinformacija

Tabloidni i desničarski mediji su bili fabrike lažnih vijesti

Za tabloide i medije sa "margini" važe potpuno suprotna tvrđenja. Oni su, s jedne strane, bili filteri za kanalisanje dezinformacija u naš medijski prostor, dok su, s druge strane bili njihovi kreatori ili proizvođači.

Broj ocjena koje smo dali vezano za izvještavanje ovog dijela medijske scene je neuporedivo veći. Ključni pravac njihovog "rada" je kreiranje lažnih narativa koji favorizuju Rusiju i Kinu u odnosu na EU i NATO. Takođe, tu su poznati etnonacionalistički narativi, afirmisanje klerikalizma, te stigmatizacija građana i širenje mržnje prema svemu drugaćijem i svakome ko drugačije misli.

Tabloidni i desničarski mediji sa najviše ocijenjenih sadržaja

Medij	Broj ocjena	Ocjene
Informer	21	Prenošenje lažnih vijesti, teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenica, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Alo	20	Lažna vijest, prenošenje lažnih vijesti, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Viralne objave	20	Lažna vijest, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenica, greška
In4S	19	Lažna vijest, prenošenje lažnih vijesti, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenicama, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Espresso	14	Prenošenje lažnih vijesti, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenicama, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Novosti	14	Lažna vijest, prenošenje lažnih vijesti, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenicama, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Srbija danas	14	Teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenicama, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Kurir	13	Prenošenje lažnih vijesti, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Sputnik	11	Lažna vijest, prenošenje lažnih vijesti, dezinformacija, manipulisanje činjenicama, pristrasno izvještavanje, klikbejt
Pravda	10	Lažna vijest, pseudonauka, teorija zavjere, dezinformacija, manipulisanje činjenica, klikbejt

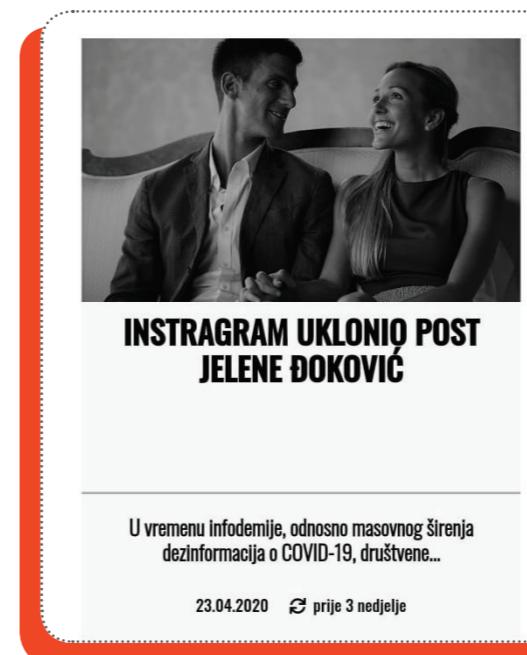
Tabloidni i desničarski mediji su kreirali mrežu dezinformacija u kojoj su, u zavisnosti od čitanosti i uticaja, imali različite uloge. Oni čitani su, u regionalnu "medijsku periferiju", sa kojim danom zakašnjenja i prevodom C/B/H/S jezik, donosili priče njihovih istomišljenika sa globalnog nivoa i kreirali znatan broj sopstvenih "sadržaja". Oni manje čitani su, pored ostalog, bili platforma za plasiranje dezinformacija na društvene mreže, odnosno u domaćaj velikog broja ljudi.

Društvene mreže i poruke - važno sredstvo dezinformatora

Važna karika u ovom lancu su bile i društvene mreže. One su u prethodnih 100 dana bile podrška dezinformatorima i njihovim mentorima. Obilježje ovog kanala jeste nepostojanje gotovo nikakve odgovornosti za ono što se objavljije. Dio građana/ki su bili profesionalni "urednici/ce" svojih ličnih medija, dok se drugi dio jasno i otvoreno stavio u službu dezinformisanja, širenja straha, nedoumica, teorija zavjera, pseudonaučnih stavova i etnonacionalističkih lažnih narativa. Tako je, ne mali broj građana, postao platforma koja je spremna da objavi ono što ni najgori mediji nemaju hrabrosti

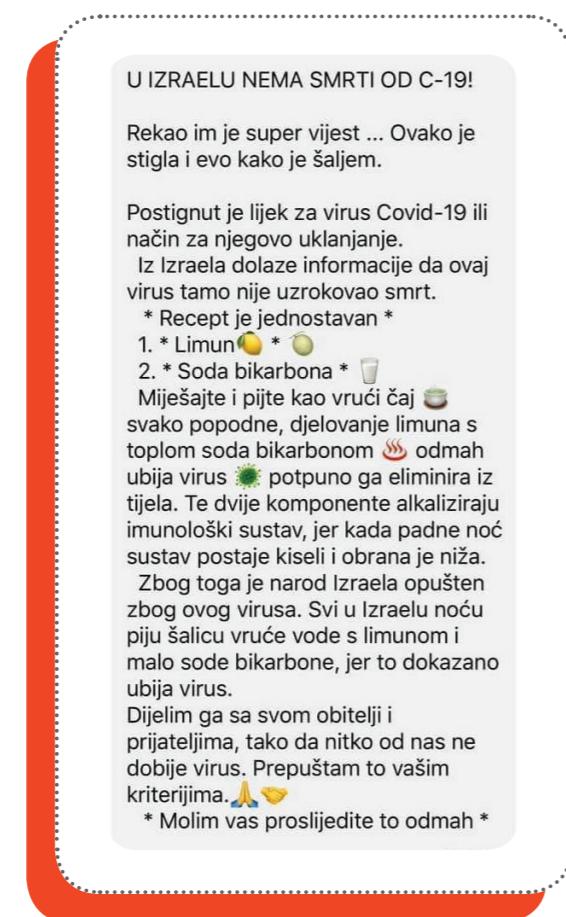
Značajnu štetu na ovom polju napravili su političari, sportisti, muzičari, glumci, vlasnici medija pa i predsjednici nekih država koji su preko noći postali "stručnjaci" za liječenje COVID-19, prenošenje magnetnih zraka putem 5G mreža, koji su nas "spasili" od pogubnosti buduće vakcine ili na neki sličan način "doprinijeli" dobrobiti čovječanstva. To je u nekim slučajevima otišlo toliko daleko da su ih morali demantovati ljekari i stvarni stručnjaci.

Same društvene mreže su, u ovom periodu, intenzivale aktivnosti na ovom polju i reagovale na pravi način: Fejsbuk, Jutjub, Triter i Instagram su počeli sa uklanjanjem postova dezinformatora i sa ovih prostora.

III

Kad širenje dezinformacija nije dobro išlo preko medija i/ili društvenih mreža, u nekoliko navrata je otvaran i kanal širenja putem SMS-a, Vajbera, Vacapa i drugih platformi. Ne mali broj građana je učestvovao u širenju cirkularnih poruka sa uznenirajućim informacijama ili lažnim savjetima za liječenje COVID-19, koji su mogli direktno ugroziti zdravlje ljudi.

Kako se ponašala država: Ne umije ili neće

Za razliku od pandemije, reakcija državnih organa na infodemiju je bila očekivana: bitno je bilo da se, pod izgovorom zaštite javnog zdravlja, zaštite Vladini interesi, bez obzira na posljedice po demokratske vrijednosti društva tj. slobodu izražavanja, ambijent u kome mediji rade, selektivnost u primjeni represivnih mjera ili gušenje kritičke misli. Iako problem dezinformisanja u medijskom prostoru Crne Gore traje godinama, još uvijek nema konkretnih demokratskih mjera za njihovo suzbijanje. Više o tome u četvrtom dijelu rezimea.

Etikete "lažnih vijesti"

Vlada je, zajedno sa drugim djelovima izvršne vlasti, i u ovom periodu nastavila sa ambicijom da proširi svoje ingerencije na ocjene poštovanja novinarskog kodeksa. Tako se nastavila, nesvakidašnja istraživačka uloga Vlade - ona je ta koja "otkriva" lažne vijesti. Umjesto demantija, u nekim slučajevima, mediji su dobili etikete koje se mogu tumačiti kao pokušaj nedozvoljenog uticaja na njihov rad.

Ovo se Vladi izgleda dopalo pa je markicu "lažna vijest" prenijela i na politički teren i zalijepila je i na političku kritiku njenih aktivnosti. Ne ulazeći u opravdanost ili tačnost kritike, ovim je zaista upaljena crvena lampica: etiketa od strane Vlade, umjesto demantija, znači i poziv tužilaštvu da reaguje, a time i poziv da se reaguje protiv političke kritike.

Spiskovi građana kao “podjećanje” na prošla vremena

Objavljivanje spiska osoba u obaveznoj samoizolaciji od strane Vlade predstavlja narušavanje ustavnog prava na privatnost. Neke mјere i ograničenja prava građana u uslovima pandemije jesu opravdane, ali se one u uređenim državama uvode odlukama i pravnim aktima koji se objavljaju u Službenom listu, a ne objavom Vlade na Twiteru. Ustav je napisan i za redovne i za vanredne situacije i mora se poštovati u svakom trenutku. Onako kako je Vlada objavila ovaj spisak tako ga je i uklonila sa svog vebusa.

Paralelno sa objavljivanjem ovog spiska, počeo je da kruži i “prošireni” spisak koji je osim osnovnih sadržavao i lične podatke građana. Niti Vlada niti tužilaštvo nijesu javnosti objasnili kako se ovaj spisak našao u prometu, i da li će neko za to snositi odgovornost.

Nakon ovoga, objavljen je još jedan spisak, ovaj put sa preciznim podacima o oboljelima od koronavirusa. Tužilaštvo je reagovalo, i saopštilo ime pojedinca koji je optužen za proslijeđivanje podataka licima koja nijesu ovlašćena da ih imaju. I pored najave o proširenju istrage do sada nijesmo čuli da li za ovaj slučaj ima još odgovornih.

Selektivna hapšenja kao sredstvo suprotstavljanja dezinformacijama

Institucije koje pripadaju represivnom aparatu (policija i tužilaštvo) su otiše korak dalje i napravile još veću grešku u odnosu na Vladu i opredijelile se za hapšenja pojedinaca pod optužbama za širenje panike i prenošenje lažnih vijesti. Dodatan problem je da se na jednak način nijesu ponašali prema svim kreatorima i prenosiocima lažnih vijesti.

IV

Divljanje etnonacionalista i stigmatizacija izolovanih i bolesnih

Razne profašističke grupacije su na ekstremno-desnim portalima, u komentarima ispod tekstova ili društvenim mrežama širili govor mržnje, etiketirali građane i čitave narode i divljali protiv svega što se ne uklapa u njihov vrijednosni sistem.

Ove ekstremističke grupacije su pokrenule talas stigmatizacije i zlostavljanja pojedinaca i čitavih naroda koji žive u Crnoj Gori. U njihovim objavama bilo je poziva na etničku i vjersku mržnju, rasnu i drugu diskriminaciju, ali i poziva na nasilje.

Posebno je znakovit primjer dr Senada Begića koji je zbog svog imena i angažmana preživio pravi internet linč. Tim projekta Raskrinkavanje.me je zabilježio više spornih objava na ovu temu.

100 dana izloženosti neistinama, teorijama zavjere, pseudonauci, etnonacionalizmu i klerikalizmu u uslovima pandemije

Pored ovoga, objavljivanje spiska osoba u obaveznoj samoizolaciji dovelo je do stvaranje svojevrsnih „online milicija“ koje su krenule u stigmatiziranje građana i analizu njihovih privatnih života. Ovdje se može reći da motiv nije politički nego palanački o čemu svjedoči i pokretanje aplikacije koja je imala za cilj mapiranje lokacija onih koji su u samoizolaciji.

Ekipa Raskrinkavanja je prikupila makar 30 primjera govora mržnje. Ako je ovu masovnu pojavu registrovala jedna NVO valjda su to mogli uraditi i nadležni državni organi.

GODINA

It was very unpleasant / Psalm 118
2 hrs ·

Odavno ja zastupam teoriju da korona ide na glib nego ajde rekoh možda je slučajnost da su Italijani prljavi i baš najviše njih zakačio taj virus, a sad kad sam video da u Tuzi maltene ima više zaraženih no u cijelu Crnu Goru jasno mi je da virus napada glibave ljude i narode. Bože mi oprosti što ovako pričam, ali tamo na brzu hranu žena rukom kida zanokticu na nožni palac i veli sačekaj samo sekund eto me, pa ti istom tom rukom stavlja prilog u hamburger.

125 likes, 7 comments, Like, Comment, Share

Pravi Bodin 02/04/2020 13:52 at 13:52
in4s.net/bagovani-fejsbuk-torpedo-bosnjacke-stranke-adnan-muhovi

Ody***ni Turčin, takav mu je i DNK !!!!!!! Nikada Polimlje i Raška oblast neće biti sandzak i bošnjačko-turski vilajet. Sada su oni postali bošnjačke velikosandzaklige i bošnjački velikocrnogorci!!!!!!! Primorje, Zeta, Ljeva Rijeka, Polimlje, Potarje, Stara Hercegovina i Boka su prava Srbija !!!!!!! Tako je bilo a tako će i biti !!!!!!!

71 likes, 1 comment

Руевит 08/05/2020 19:20 at 19:20

ОБРЕЗАЊЕ полних органа дјеце је врста злочина!
Обрезање оставља трајне последице на психу!
Обрезани нијесу могли да прођу службени тест..
Обрезани имају често трауме, стрес и растројства,
Обрезани обично без разлога мрзе необрзане,
Обрезани се боје, имају непознати и велики страх.
Обрезани се стиде у спортским свлачионицама.
Обрезани се стиде себе и под туш иду са „шортсом“
Обрезани су затворени и као да увијек тугују.
Обрезани стално носе нож или неко друго сечиво.
Образање је у много земаља забрањено и кажњиво.

15 likes, 6 comments

Жена са обрезаним мушкирцем пријетко има оргазм.
Жене су им нервозне и ако и оне нијесу обрезане хоће да да се тјеше.
Обрезани мушкирци могу бити врло нервозни и насиљни, нарочито над слабијима, женама и дјеци.
Родитељи свих „vjera“ немојте чинјети злочин својој дјеци! Очеви и Мајке немојте ОБРЕЗИВАТИ своје синове и кћери!
Лажни су учитељи који вам кажу да то треба.
Бог је створио човека НЕОБРЕЗАНОГ!

15 likes, 6 comments

V

Kako se protiv dezinformacija bore prosvijećena društva?

Državni organi Crne Gore se nijesu na odgovarajući način suprotstavili višegodišnjoj izloženosti javnosti i građana/ki dezinformacijama. Oni ili nijesu htjeli ili nijesu željeli da se, na način svojstven prosvijećenim zajednicama, bore protiv ovih pojava. Iako sa velikim zakašnjenjem, ohrabrujuće zvuči formiranje interresornog tima koje je zadužen da pripremi strategiju i akcioni plan za djelovanje u ovoj oblasti.

CDT je, kroz rad našeg istraživačkog centra i dvogodišnjeg iskustva koje smo stekli u radu na projektu Raskrinkavanje.me, pripremio set predloga i preporuka, i spreman je pružiti podršku radu ovog tima. Naša vizija sistema borbe protiv dezinformacija ima utemeljenje u iskustvima najprogresivnijih država savremenog svijeta. To su države koje su napravile efikasan i održiv sistem, a u kojima su standardi slobode medija i govora ostali na najvišem nivou.

Do tada, radi informisanja građana/ki, dajemo neke od instrumenta koji su korišćeni u suprotstavljanju dezinformacija u modernim i progresivnim društvima, a mogu biti zanimljivi i za Crnu Goru:

- Prilagođavanje Krivičnog zakonika i medijskih zakona suprotstavljanju dezinformacijama (Švedska, Danska, Francuska, Njemačka);
- Inkorporiranje borbe protiv lažnih vijesti u izborne zakonodavstvo (Francuska);
- Formiranje novih ili proširivanje ingerencija postojećih institucija koje se bave medijima u pravcu specijalizacije za borbu protiv lažnih vijesti (Danska, Švedska, Velika Britanija);
- Priprema i potpisivanje posebnog kodeksa između Vlade i medija kojim se regulišu odnosi vezani za ovu temu (Danska, EU);
- Osnivanje fonda za podršku medijima za borbu protiv lažnih vijesti (Velika Britanija);

- Pokretanje dijaloga za izgradnju konsenzusa u ovoj oblasti sa svim važnim akterima društva, uz poseban fokus na saradnju sa civilnim društvom (Danska);
- Uključivanje u međunarodne sisteme suprotstavljanja dezinformacija (EU);
- Povećanje nivoa medijske pismenosti građana/ki na različite načine (Finska, Danska, Švedska itd.).

CENTAR ZA
DEMOKRATSku
TRANZICIJU

Raskrinkavanje.me

Izrada ovog dokumenta, koji je pripremio Centar za demokratsku tranziciju (CDT), omogućen je uz podršku, Balkanskog fonda za demokratiju Njemačkog Maršalovog fonda SAD (GMF BTD) i američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost CDT-a i ne predstavlja nužno stavove GMF BTD-a i USAID-a ili Vlade SAD.

WWW.CDTMN.ORG